

KOREYS VA O'ZBEK TILLARIDA HURMATNI IFODALOVCHI LINGVISTIK VA EKSTRALINGVISTIK VOSITALARNING QIYOSIY TAHLILI

S.B.Azizova

SamDCHTI o'qituvchisi.

Annotation: this article analyses usage of honorific words and endings in speech, their importance in communication with Koreans.

Jamiyatga xizmat qiluvchi har qanday til ijtimoiy hodisa bo'lib, shu tildan foydalanish jarayonida muloqot hosil bo'ladi. Muloqot natijasida har bir millatning o'z milliy xarakteri ko'rinadi. Ya'ni salomlashish turli xalqlarda turlicha. Masalan, Qadimgi Xitoyda yuqori tabaqa vakillari uchrashganda o'ng qo'li bilan chap qo'lini siqishar ekan. Koreyada esa, ko'rishish paytida ikki qo'lini yonga tushirib, egilib salom beriladi. Salomlashish har bir millatning o'zaro hurmatini ifodalaydi.

Koreys va o'zbek tillaridagi hurmatni ifodalovchi lingvistik va ekstralingvistik vositalarni ko'rib chiqishdan oldin lingvistik va ekstralingvistik tushunchlarini bilib olishimiz zarur.

Lingvistika tilshunoslik bo'lib, tilga oid bo'lgan barcha muammolarni o'rganadi. Lingvistik yo'nalish bo'yicha har bir tilning leksik, fonetik, grammatik o'zgarishlari o'rganiladi. "Ekstralingvistika" so'zi lingvistikadan tashqari, tildan holi degan ma'nolarni anglatib, til ishlatilmaydigan holatlar, ya'ni mimika, imo-ishora orqali ham hurmatni ifodalash mumkin. Tilshunoslikda esa tildan tashqari jarayon "so'zsiz muloqot" ekstralingvistik muloqot deyiladi. Bu jarayon, asosan, o'zbek tiliga xosdir. Koreys tilida ham hurmatni imo-ishoralar orqali ham ifodalasa bo'ladi.

Hurmatni ifodalovchi lingvistik vositalarga kelganda shuni aytish kerakki, koreys tilida hurmat kategoriyasi (높임말) bir qancha so'zlar, olmoshlar va qo'shimchalar orqali ifodalanadi.

Avvalo, hurmat ifodalovchi qo'shimchalarning ba'zilariga to'xtalib o'taylik. Quyidagi qo'shimchalar shaxsga qo'shib hurmat ma'nosini ifodalaydi:

-는/은-께서는 – urg'u ifodalovchi qo'shimcha;

-이/가-께서 - bosh kelishik qo'shimchasi;

-에게-께 – jo'nalish kelishigi qo'shimchasi;

-에게서-께 – chiqish va o'rin-payt kelishigi qo'shimchasi

Masalan:

Ukam maktabdan keldi – 동생은 학교에서 왔어요.

Oyim bozordan keldilar – 어머니께서 시장에서 오셨어요.

Men do'stinga gul sotib olib berdim - 나는 친구한테 꽃을 사 줬습니다.

Men oyimga gul sotib olib berdim - 나는 어머니께 꽃을 사 드렸습니다.

Agarda biz murojaat qilayotgan kishining yoshi kattaroq bo'lsa yoki ijtimoiy mavqei yuqori bo'lsa, fe'l o'zagiga (-으)시 hurmat yasovchi qo'shimchasini qo'shish mumkin. Bu

qo'shimcha faqatgina gapning subyakti tinglovchi yoki uchinchi shaxs bo'lganda ishlatiladi. Masalan:

아버지께서 신문을 읽고 계십니다 - Dadam(lar) gazeta o'qib o'tiribdilar.

할아버지께서 지금 주무십니다 - Bobom hozir uxlayaptilar.

형은 신문을 보십니다 - Akam gazeta o'qiyaptilar

어머니께서 음식 준비를 하십니다 - Oyim ovqat tayyorlayaptilar.

Yuqorida keltirilgan misollarda (-으)시 qoshimchasi o'zbek tilidagi -lar huramatni ifodalovchi qo'shimchaga o'xshaydi.

Lekin bu qo'shimchani qo'llashning o'z o'rnini bor. Masalan, tinglovchining yoshi va mavqei harakat subyektidan yuqori bo'lsa, so'zlovchi yuqoridagi qo'shimchadan foydalanmaydi. Bunda harakat subyakti so'zlovchidan Yoshi va mavqei jihatidan yuqori bo'lishi ahamiyatga ega emas:

할아버지, 아버지가 아직 회사에서 안 왔습니다.

Bobo, dadam hali ishdan qaytmadilar.

Subyekt oliy va yuqori martabali kishilar haqida yangilik yetkazishdan iborat bo'lsa, rasmiy hujjatlarni yozishda (-으)시 qo'shimchasidan foydalanilmaydi. Masalan:

우즈베키스탄 대통령은 한국을 방문할 예정입니다.

O'zbekiston Prezidenti Koreyaga tashrif buyurish arafasida.

Ikki kishi o'rtasida uchinchi shaxs haqida gap ketganda tinglovchi so'zlovchidan kichik bo'lsa-da, uchinchi shaxs yoshiga qarab (-으)시 hurmat qo'shimchasi qo'shiladi:

가림 씨, 오빠는 지금 어디 계십니까? - Karim, akangiz qayerdalar?

올림 씨, 사장님이 아직 안 오셨습니까? - Olim, xo'jayin hali kelmadilarmi?

So'zlovchi hurmatda bo'lgan subyektning ma'lum bir jihatlari yoki narsalari haqida gapirganda ham (-으)시 hurmat qo'shimchasidan foydalanadi:

선생님, 시간이 있으십니까? - Ustoz vaqtingiz bormi?

그분은 아들이 많으십니다 - U kishining o'g'illari ko'p.

Shuningdek, hurmat kategoriyasining norasmiy va rasmiy usullarida ham qo'llaniladigan qo'shimchalar mavjud. Rasmiy marosimlardagi nutq va ma'ruzalarda gapirilganda yoki ikki suhbatdosh birinchi bor uchrashayotgan bo'lsa, tinglovchining lavozimi qandayligidan qat'iy nazar yoshi katta bo'lsa, fe'l o'zagiga -습니다/-버니다 qo'shimchalari qo'shilib hurmat shakli yasaladi. O'zaro yaqin kishilar, so'zlovchining tengdoshlari, qarindoshlik aloqasi bo'lgan kishilarga nisbatan hurmatning norasmiy shakli ishlatilib, bu shakl fe'l o'zagiga -아(어/여)요 qo'shimchasini qo'shish bilan yasaladi:

이 일을 저한테 맡겨 주시면 됩니다.

Bu ishni menga ishonib topshirishingiz mumkin.

어머니, 내일 아침 일곱 시에 깨워 주세요.

Oyi, meni ertaga ertalab soat yettida uyg'oting.

Hurmatni ifodalovchi so'zlarga kelsak, ularga quyidagilarni kiritish mumkin:

떡다 - 드시다 - 잡수시다 - yemoq;

자다 – 주무시다 - uxlamoq;

생일 – 생신 - tug'ilgan kun;

이름 – 성함 – ism;

밥 – 진지 – ovqat;

살 – 연세 - yosh;

사람 – 분 – odam;

죽다 – 돌아가시다 – o'lmoq;

Bu so'zlar ham so'zlovchining tinglovchiga nisbatan bo'lgan hurmatini ifodalaydi:

성함이 어떻게 됩니까? – Ism-sharifingiz nima?

저분은 연세가 많으십니다. – Ana u kishining yoshlari ulug'.

할아버지는 진지를 잡수셨습니다 – Bobom ovqatlarini yedilar.

어머니 생신은 언제입니까? – Oyingizning tug'ulgan kuni qachon?

Shuningdek, koreys tilida shaxslarga murojaat qilganda ularning nomlaridan so'ng “씨” qo'shimchasini yoki lavozimi bilan ataganda, shu kishining lavozimidan so'ng “-님” qo'shimchasini qo'shib ham hurmatni ifodalashimiz mumkin. Masalan:

가: 노드르 씨, 진심으로 입학을 축하해요!

- Nodir, kirish imtihonlaridan o'tganingiz bilan tabriklayman!

가: 안녕하십니까, 사부님! 운동 연습을 언제 시작할까요?

- Assalomu aleykum, ustoz! Mashg'ulotlarni qachon boshlaymiz?

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz joizki, Sharq mamlakatlari o'zning muomala madaniyati bilan Ga'rb mamlakatlaridan ajralib turadi. Ya'ni Sharq mamlakatlarida “kattaga hurmatda, kichikka izzatda” bo'lishga nihoyatda katta ahamiyat berishadi. G'arb davlatlari esa hurmat kategoriyasiga u qadar ahamiyat bermaydi. Hurmat kategoriyasi haqida gap ketganda, koreys va o'zbek bu borada til jihatidan ham, madaniyat jihatidan ham o'xshashligini ko'ramiz. Hattoki, bu ikki xalqning milliy xarakteri ham bir-biridan farq qilmaydi. Milliy xarakter deganda, ma'lum bir ijtimoiy guruh o'rtasida asrlar mobaynida avloddan avlodga o'tib kelgan o'ziga xosliklar majmui tushuniladi. Milliy xarakterga muayyan millat sig'ingan din, atrof-muhit va ijtimoiy turmush tarzi jiddiy ta'sir ko'rsatadi hamda biz so'zlashgan paytimizda, har xil marosimlardagi xatti-harakatlarimizda, salomlashganimizda, xayrlashganimizda, hattoki qarashimizdagi mimkalarda ham namoyon bo'lishi mumkin. Yuqoridagi faktlardan kelib chiqadigan bo'lsak, koreys va o'zbek tillarining bir til oilasi, ya'ni Oltoy tillar oilasiga mansub ekanligiga yana bir bor ishonch hosil qilamiz.

Adabiyotlar ro'yxati

1. 최재희 한국어 문법론. 대한민국, 경기도: 태학사, 2004. -371p.
2. 문화속 한국어,2, KoreaLanguagePlus,2009 년
3. “한국어문법 1-2”, 외국인을위한한국어문법, 국립국어원, 2005년 11월 3일, 2007년 12월 10일, 906p.
4. 강 현화, 김선정,박동호 한국어 교육학개론. 서울: 박이정,2014. - 472 p.

5. 우즈베크인을 위한 한국어 문법 사전 2011년 9월 26일
6. Эшимова, Ш. 2020. Особенности метафоры тропинимического происхождения. Иностранная филология: язык, литература, образование. 2 (75) (апр. 2020), 81–86.
7. Эшимова, Ш. К. (2022). Personifikatsiya orqali obrazning yaratilishi. Международный журнал искусство слова, 5(4).
8. Байматова, М. (2022). Проблема перевода и адаптации непереводаемой терминологии (на примере английского и корейского языков). Анализ актуальных проблем, инноваций, традиций, решений и художественной литературы в преподавании иностранных языков, 1(01), 190-192
9. Bazarova, S. S. (2022). Li Xe Jo asarlarida gender tenglik munosabatining ilgari surilishi. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(Special Issue 24), 180-188.
10. Назарова, Ш. Б. (2019). Ўзбек ва корейс тилида адвербаллизация ходисасининг қиёсий таҳлили.
11. Usmonqulovna, B. D., & Aziz To'liqin o'g, A. (2023). O'zbek va koreys tillarida adyektivatsiya hodisasi. Journal of new century innovations, 24(1), 46-49.
12. Eshimova, S. K. (2022). Koreys badiiy adabiyotida personifikatsiyaning ifodalanishi. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(Special Issue 24), 356-364.
13. Furkatovna, B. I. (2021). Discursive-pragmatic features of Korean and uzbek articles on the concept of"/man" 사람. International Journal of Management, 12(2).
14. Kamarova, M. (2022). 우즈베크어와 한국어 파생법 관련 논문 사례 연구 Case studies of Uzbek and Korean derivation papers. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(Special Issue 24), 258-263.
15. Вахабова, М. Т. (2023). Сопоставительный анализ ключевой лексики-репрезентанта (имени) концепта «мать» в русском, корейском и узбекском языках (на материале словарей). Journal of Integrated Education and Research, 2(3), 52-57.
16. Вахабова, М. Т. (2023). Становление лингвокультурологии как самостоятельной научной дисциплины. Innovation: The journal of Social Sciences and Researches, 1(6), 101-103.